

Online ISSN 2335-2388

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2014 Nr. 25 (30)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 25 (30)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantyka, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Balcan Rusistics (2004)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania
Linguistic Bibliography Online (2012)	Brill Leiden, Netherlands
Ulrichs (2013)	Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassar, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2014

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2014

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Baltarusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H), Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych, dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H), Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H), Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H), Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H), Niemcy
- Aloyzas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa

- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starys pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikelionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruskowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės Žydų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelsen	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

- Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović** (Serbija, JAV / Serbia, USA).
The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and
English Idiomatic Expressions 11
- Марина Гутовская** (Baltarusija / Białoruś). Фразеосемантическое поле в компаративном
лингвокогнитивном освещении: направления и метод исследования..... 31
- Marek Ruzzkowski** (Lenkija / Polska). Typy wariantywności w języku polskim 53

II. FAKTAI IR APMASTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

- Анастасия Беловодская** (Lietuva / Litwa). Сетевой фольклор и его роль в
формировании коллективного когнитивного пространства 63
- Наталья Ковтун** (Rusija / Rosja). Прием художественной мистификации в романе
К. Рансмайра «Последний мир»..... 74
- Michał Mazurkiewicz** (Lenkija / Polska). American Sport and the Sports Heroes
of the Roaring Twenties 89
- Ecevit Bekler** (Turkija / Turcja). The True Face of Pre-Colonial Africa in
Things Fall Apart..... 96
- Jane Mattisson** (Švedija / Szwecja). Supervising in English: The Doctoral Thesis,
Professor/Student Discourse, and Social Practice 105
- Олег Гринбаум** (Rusija / Rosja). Вопросы теории стиха: эстетические категории и
поэтический текст..... 118
- Piotr Zbróg** (Lenkija / Polska). Wpływ płynnej nowoczesności na kulturę języka
w komunikacji profesjonalnej 140
- Joanna Szadura** (Lenkija / Polska). Konceptualizacja tygodnia we współczesnej
polszczyźnie..... 149
- Dovilė Kulakauskienė** (Lietuva / Litwa). Atminties perėmimas ir tapatybės
formavimas: kartų naratyvai Vilkyškių miestyje..... 160
- Simona Siderevičiūtė** (Lietuva / Litwa). Mokslinė fantastika istoriniame ir
kultūriniame literatūros diskurse 172
- Oleg Leszczak** (Lenkija / Polska). Społeczny i empiryczny charakter transcendentalnego
antropocentryzmu Immanuela Kanta: istota i lokalizacja tzw. „natury ludzkiej” 185
- Maryna Alohyna** (Ukraina / Ukraina). Comparative Analysis of the Reproduction of Style
in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of *Tom Sawyer* and *Huckleberry Finn*..... 200
- Tatiana Jankowska** (Lenkija / Polska). Między naturą a kulturą: analiza strukturalna
mitu C. Lévi-Straussa w świetle współczesnej semiotyki 211

III. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

- Казимеж Люцинский** (Lenkija / Polska). О заимствовании, отражающем практику современной действительности (к вопросу о слове *мониторинг* в русском языке в сравнении с польским)218

IV. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŹLIWE KWESTIE

- Audronė Rimkutė** (Lietuva / Litwa). „Pagarbaus atstumo“ principas lietuvos kultūros politikoje227

V. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY

- John R. Taylor** (Naujoji Zelandija / Nowa Zelandia). Kalba mąstyme. *Vertė / Tlum.* *Živilė Nemickienė*244

VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Юрий Шатин** (Rusija / Rosja). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая*; ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254
- Inesa Šeškauskienė** (Lietuva / Litwa). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*259
- Julia Ostanina-Olszewska** (Lenkija / Polska). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*...262
- Виктория Макарова** (Lietuva / Litwa). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективы ее развития*. Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264
- Aleksandras Krasnovas** (Lietuva / Litwa). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Anonsai / Zapowiedzi**270

VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

- ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI272

- VIII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY284

CONTENTS

I. PROBLEMS AND SOLUTIONS

Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović (Serbia / USA). The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and English Idiomatic Expressions.....	11
Marina Gutovskaya (Belarus). The Phraseological Semantic Field in a Contrastive Linguo-cognitive Study: Directions and Method of Research.....	31
Marek Ruskowski (Poland). Types of Variantivity in the Polish Language	53

II. FACTS AND REFLECTIONS

Anastasija Belovodskaja (Lithuania). Network Folklore and its Role in the Formation of a Collective Cognitive Space.....	63
Natalia Kovtun (Russia). The Method of Artistic Mystification in Ransmayr's Novel <i>The Last World</i>	74
Michał Mazurkiewicz (Poland). American Sport and the Sports Heroes of the Roaring Twenties	89
Ecevit Bekler (Turkey). The True Face of Pre-Colonial Africa in <i>Things Fall Apart</i>	96
Jane Mattisson (Sweden). Supervising in English: The Doctoral Thesis, Professor/Student Discourse, and Social Practice	105
Oleg Grinbaum (Russia). Issues of Verse Theory: Aesthetic Categories and the Poetic Text	118
Piotr Zbróg (Poland). Effects of Fluid Modernity on the Language Culture of Professional Communication	140
Joanna Szadura (Poland). The Conceptualization of a Week in the Contemporary Polish Language	149
Dovilė Kulakauskienė (Lithuania). Memory Passing and Identity Formation: Generational Narratives in Vilkyškiai	160
Simona Siderevičiūtė (Lithuania). Science Fiction in Historical and Cultural Literary Discourse	172
Oleg Leszczak (Poland). On the Social and Empirical Nature of Kant's Transcendental Anthropocentrism: The Essence and Location of "Human Nature". Part II	185
Maryna Alohyna (Ukraine). Comparative Analysis of the Reproduction of Style in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of <i>Tom Sawyer</i> and <i>Huckleberry Finn</i>	200
Tatiana Jankowska (Poland). Between Nature and Culture: Lévi-Strauss's Structural Analysis of Myth in the Light of Semiotics	211

III. OPINION

- Kazimierz Luciński** (Poland). On the Process of Borrowing: A Comparative Analysis of the Use of *Monitoring* in Russian and Polish.....218

IV. SENSITIVE ISSUES

- Audronė Rimkutė** (Lithuania). The “Arm’s Length” Principle in Lithuanian Cultural Policy.....227

V. OUR TRANSLATIONS

- John R. Taylor** (New Zealand). *Kalba mūsų mintyse / Language in the mind.* Translated by *Živilė Nemickienė*..... 244

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE

Book reviews

- Yuri Shatin** (Russia). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая;* ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254

- Inesa Šeškauskienė** (Lithuania). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*.....259

- Julia Ostanina-Olszewska** (Poland). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*.....262

- Viktorija Makarova** (Lithuania). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективеее развития.* Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264

- Aleksandras Krasnovas** (Lithuania). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Announcements** 270

- VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 272

- VIII. OUR AUTHORS** 284

Dovilė Kulakauskienė

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Sociokultūrinių tyrimų centras

Muitinės g. 8, LT-44280, Kaunas, Lietuva

Tel. +370 37 422604

El. paštas: dovile.kulakauskiene@gmail.com

Moksliniai interesai: vizualinė ir sociokultūrinė antropologija, šiuolaikinis folkloras, kultūrologija

ATMINTIES PERĖMIMAS IR TAPATYBĖS FORMAVIMAS: KARTŲ NARATYVAI VILKYŠKIŲ MIESTELYJE

Šis straipsnis – dalis komunikatyvinės atminties artikuliuojamo tyrimo¹, kurio metu nagrinėjami gyvi naratyvai multikultūrinėje pasienių miestelių aplinkoje, formuojantys jaunosios kartos identitetą. Tyrimu siekiama atskleisti skirtumus tarp pirminės skaudžios senelių patirties atsiminimo ir vaikų bei vaikų šeimų naratyvų perteikimo. Naratyvai, perpasakojami iš kartos į kartą, praranda pirminę emocinę patirtį ir tampa mitologizuotu šeimos / genties mitu, implikuojančiu bendruomeninę patirtį, normas bei vertybes. Komunikatyvinės atminties pasakojimai susilieja su kultūrine atmintimi ir tampa etninės bei konfesinės tapatybės pagrindu. Siekiant suprasti save, būtina ieškoti sąsajų tarp praeities įvykių, dabarties išgyvenimų ir ateities projekcijų. Šis procesas neišvaidinamas be atminčių perdavimo iš kartos į kartą. Pasakojimai, ką ir kaip įvairiais laikotarpiais išgyveno šeimos, bendruomenės, atskiri grupės nariai, tampa pagrindiniu sąsajų atnaujinimo šaltiniu.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: atminties tyrimai, tapatybė, kartų naratyvai.

Pasienio miesteliuose nuolat maišėsi tautos, konfesijos ir ideologijos, sukurdamos savitą vietovės lauką: susiformavo nuolatinės trinties ir tuo pačiu tolerancijos bei prisitaikymo atmosfera. Tyrimų lauku pasirinktas Vilkyškių miestelis dėl jo etninių ir konfesinių bendruomenių skirtingos istorinės raidos, atsižvelgiant į ją paveikusių skirtingų Europos regionų (rusakalbės ir vokiečiųkalbės, katalikiškosios ir protestantiškosios kultūrų) specifika ir su tuo susijusias skirtingas kultūrinės atminties išraiškas.

Vilkyškiai žinomi kaip didesnė gyvenvietė jau nuo XVI amžiaus. 1549 m. pastatyta pirmoji bažnyčia suvaidino svarbų vaidmenį ne tik kultūriniame miestelio

gyvenime, bet ir prigludė ne vieną liuteronų tikėjimo pabėgėlį. XVIII a. miestelis suteikė prieglobstį keliems šimtams religinių pabėgėlių iš Zalcburgo ir Pfalco. Jiems atminti Vilkyškių centre pastatytas paminklas, kuris dažnai minimas jaunosios kartos pasakojimuose.

XX amžiuje miestelio istoriją koregavo skaudžių įvykių gausa ir todėl nuolat keitėsi etninė miestelio sudėtis. 1905 m. Vilkyškiai priklausė Prūsijos karalystei, tais metais miestelyje gyveno 777 asmenys, iš jų 349 kalbėjo lietuviškai. Per Pirmąjį pasaulinį karą, smarkiai nukentėjus miesteliui, gyventojų skaičius žymiai sumažėjo. 1923 m. Vilkyškiai buvo prijungti prie Lietuvos,

¹ Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos remiamą mokslinių tyrimų projektą „Atmintis ir tapatybė: multikultūrinių pasienio bendruomenių tyrimas“ (sutarties Nr. MIP-110).

o 1939 m. ir vėl prie hitlerinės Vokietijos. Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, dėl bresnančios nepalankios politinės situacijos, miestelį paliko nemažos žydų ir čigonų bendruomenės, kurių dabartinai gyventojai jau nebeprisimena (Pagėgių seniūnijos tinklalapis). Antrojo pasaulinio karo metu, artėjant sovietinei armijai, daugelis vietinių gyventojų buvo nublokšti į Vokietiją: priverstiniais darbams arba savo noru traukiantis nuo fronto linijos ir komunistinio rusų režimo. Po karo Vilkyškiuose gyventojų beveik neliko. Sovietinė valdžia ėmė vykdyti vietovės apgyvendinimo planą. Čia kėlėsi tiek valdžios, tiek gyvenimo aplinkybių verčiami įvairių tautybių ir konfesijų žmonės. Vėliau grįžę vietiniai gyventojai (šišioniškiai) rado užimtus savo namus ir buvo priversti rinktis: skurdžius būstus ir patyčias arba emigraciją. Apie šį sudėtingą ir skaudų laikotarpį gyvi atsiminimai kaupėsi asmeninėje žmonių atmintyje, tačiau tik praėjus pusšimčiui metų jie pradėti artikuluoti.

Straipsnio objektas – istorinės atminties perėmimas ir jaunosios kartos tapatybės formavimas pasienio miestelyje, kuris pasižymi kintančia etnine ir konfesine įvairove. Tikslas – remiantis 2011–2013 m. lauko tyrimų metu surinkta medžiaga, straipsnyje atskleisti istorinių ir asmeninių pasakojimų interpretacijų specifiką, jų sklaidą bendruomenėje ir reikšmę formuojant skirtingų kartų tapatybę. Siekiama apžvelgti komunikatyvinės atminties svarbos sąsajas su kultūrinės atminties artikuliacijomis kelių kartų Vilkyškių gyventojų sąmonėje.

Tyrimo metu buvo taikomas pusiau struktūruotas arba (kai kuriais atvejais) nestruktūruotas interviu. Gauti duomenys analizuoti pasitelkus naratyvinę analizę ir teksto interpretaciją. Tyrimui pasirinkti trijų kartų atstovai iš etniniu ir konfesiniu

požiūriu skirtingų šeimų: pirmoji karta, turinti tiesioginę patirtį su Antrojo pasaulinio karo ir pokario įvykiais, antroji karta – jų vaikai, trečioji karta – jų vaikaičiai.

Tyrimo būklė Lietuvoje

XXI amžiuje asmeninis ir istorinis pasakojimas tampa aktualus įvairių sričių tyrinėtojams: nagrinėjamos įvairios atminties formos bei artikuliacijos. Kaip pastebi istorikas Alvydas Nikžentaitis (2009: 235), „atminties tyrinėtojų akiratyje ir toliau išlieka atminties funkcionavimas įvairiose visuomenės grupėse, tačiau dabar vis dažniau svarstomos ir Europos kontinento kultūrinės atminties temos. [...] Įvairių šalių autoriai vis dažniau atsigręžia į lokalius vienetus, kultūrinės atminties nešiotojus ir jos formuotojus. Paskutiniu metu ypač populiarėja atskirų miestų kultūrinės atminties tyrimai.“

Viena pirmųjų atminties tyrimus pradėjo Irena Šutinienė (2008). Ji straipsnyje „Socialinė atmintis ir lietuvių tautinė tapatybė“ analizavo socialinės atminties ir tapatybės santykį. Tuo pačiu metu D. Staliūnas išleido monografiją, skirtą 1863–1864 m. sukilimui kaip lietuvių atminties vietai pažymėti (Staliūnas 2008). Vėliau atminties tyrimų temomis pradėjo rašyti A. Nikžentaitis, G. Šmitienė, R. Čepaitienė ir kiti autoriai. Vis dėlto darbų, skirtų atminties perdavimo-perėmimo per asmeninius pasakojimus tyrimams, nėra daug, dar paminėtini Jurgos Jonutytės, Linos Būgienės darbai.

Kartų atminties tyrimų teoriniai aspektai

Vilkyškių miestelio bendruomenė dėl susiklosčiusios istorinės situacijos prarado savo lokalią tapatybę. Labai sunku įsivaizduoti tautą be savos teritorijos ir be savos

kalbos. Tautinė / etninė tapatybė sujungia bendruomenę, bendrą kalbą, bendrus papročius, bendrą istoriją ir kultūrą. Tauta turi savo vertybes, savo gyvenimo taisykles ir tarpusavio bendravimo nuostatas. Jaunimas augdamas perima tautos tradicijas, nusistato vertybių ir dorovės principus, suvokia artimo meilės svarbą ir tampa tos bendruomenės nariais.

Kiekvienai tautai, norinčiai išlaikyti etninę identitetą, reikėtų turėti kokį nors ryšį, istorinį ar dabartinį, su tautos kamieniu, etniniu kraštu. Šiuo ryšiu Vilkyškių apylinkėse tampa asmeniniai naratyvai, pasakojantys apie šeimos kilmę bei priežastis, dėl ko buvo atvykta į vieną ar kitą miestelį.

Lietuvos pasienyje gyvenančių etninių mažumų tapatumas yra veikiamas ne tik istorinės atminties, bet ir dabartinės vidaus politikos bei platesnio tarptautinio konteksto aktualijų. Kaip teigia A. Marcinkevičius, „minėtos visuomenės per dvidešimtmetį, kuris praėjo nuo geležinės uždangos griuvimo ir Sovietų Sąjungos žlugimo, iki šiol patyrė tiek emociškai pakilius nacionalinio ir pilietinio susitelkimo, tiek kupinus etninių santykių įtampų laikotarpius. Tuo metu Baltijos šalyse vykę etnopolitiniai procesai ir vis labiau intensyvėjantys santykiai su „senosios“ Europos šalimis buvo neišvengiamai susiję su įvairiais iššūkiais etninių grupių tapatumui“ (Marcinkevičius 2011: 7). Tapatumo tyrimuose svarbu tirti ne tik atskiras etnines grupes, bet ir atsižvelgti į jų tarpusavio sąveikos pobūdį.

Jaunajai kartai būdinga istorinė-semantinė atmintis, kai jų prisiminimai ir žinios įgytos perimant kitų žinias bei atsiminimus. Kaip pastebi C. Lemée-Gonçalves, istorinė-semantinė atmintis yra nevie-nalytė. Ji paklūsta tiems patiems sklaidos ir perimamumo principams, kai sukaupta skirtinga socialinė atmintis yra perduodama

trimis kryptimis. Atsižvelgdamas į atmintį perduodančių ir traktuojančių šaltinių prigimtį, autorius išskiria tris atminties šaltinių sritis: autobiografinių pasakojimų kognityvinis traktavimas, istoriografinė traktuotė, politinis-institucinis vertinimas (Lemée-Gonçalves 2003: 65).

Pirmuoju atveju pagrindinis bendruomeninis struktūrinis perdavimo vienetas – šeima / artimųjų grupė, kuri yra viena iš pagrindinių tradicijų saugojimo ir perdavimo šaltinių. Šeima vaikui – tai socialinė grupė, įkūnijanti visuomenės mikromodelį. Šeimos aplinkoje labai natūraliai vyksta pirminė jaunosios kartos socializacija: jaunuoliai pratinami prie esamos kultūros socialinių normų, vertybių ir stereotipų. „Pirmosios kartos atminties perdavimai trečiajai kartai tos atminties priėmėjams padeda atnaujinti savo sąsajas su ankstesnių kartų socialine istorija ir drauge su visu tuo, kas susiję su jų kultūra, ir tokiu būdu tęsti socialinį darbą, aktyviai padedantį metų metais išsaugoti jų identitetą“ (Lemée-Gonçalves 2003: 65). Vaikaičiai, klausydami vyresniosios kartos pasakojimų, tampa šeimos atminties saugotojais ir skleidejais. Tai leidžia kartoms glaudžiau bendrauti. Kaip mini Lemée-Gonçalves, „tokia „estafetė“, laikui bėgant, išsaugo žinojimą to, kas anksčiau buvo išgyventa“ (2003: 65).

„Istorinių-semantinių atminčių turiniai formuojasi iš ankstesnių istoriografinių traktavimų.“ (Lemée-Gonçalves 2003: 65). Profesionalių ir mėgėjų istorikų darbai, žiniasklaida, įgydami specifinę kompetenciją, suteikia papildomų žinių ir taip koreguoja jaunosios kartos atmintį.

Trečiuoju atveju perduotų traktavimų šaltinis yra politinis-institucinis. Tie traktavimai kilę iš socialinių institucijų ir atitinka visuomenės įvaizdį, geidžiamą instituciškai susidaryti, todėl glaudžiai susiję su pag-

rindinėmis ideologinėmis orientacijomis (Lemée-Gonçalves 2003: 66).

Autobiografinių pasakojimų kognityvinis traktavimas

Šiandieninis lietuvių tautos / etnoso identitetas – tai ilgalaikio proceso dalis, dalinai transformuotas sovietiniu laiku. Kitų pasienio vietovėse gyvenančių tautybių etniniai identitetai, didžiąja dalimi susiformavę tuo metu, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę patyrė reikšmingų permainų. Tiriamas laikotarpis pasižymėjo ryškia autoritarinių / totalitarinių ir demokratinių režimų kaita, tai turėjo didžiulės įtakos atminties politikai.

Vilkyškių miestelyje pasakojimo tradicijai nutrūkus dabartinių keturiasdešimtmečių – septyniasdešimtmečių žmonių kartose, taip pat ir jų tėvų kartose, pasikeitė šių dienų jaunosios kartos tapatybės formavimosi modelis. Dėl įvairių socialinių, psichologinių ir kultūrinių veiksnių žodinis skaudžių patirčių perdavimas per tėvų ir vaikų ryšį pasidarė negalimas. Kaip pastebi Lemée-Gonçalves, „turi praeiti tam tikras laikas, kol žmogus pradeda atgamtinti atmintyje tai, kas galėtų būti gražinta į dabartį, tai, ką jis nori atitolinti nuo savęs, kad susidarytų įspūdis, jog gyventa dabartyje ir todėl gali save projektuoti ateityje“. Pasak autoriaus, kasdieniame gyvenime būtinas atsitolinimas nuo to, ką žmogus anksčiau išgyveno ir patyrė: atminties perdavimas įvyksta, kai baigiasi mažiausiai dvi dešimtys metų trukęs atminties atitolinimo periodas (Lemée-Gonçalves 2003: 68–69). Dėl patirtos neteisybės, prievartos ir melo atminties atitolinimo dvidešimties metų periodas Vilkyškių miestelyje dvigubai pailgėjo. Iki šių dienų stebima pasakojimo kančios ir baimės atmosfera, kuri trukdo

senjorų kartos pateikėjams atvirai pasakoti savąją istoriją, tačiau provokuoja jaunuolius domėtis savo šaknimis, taip sudarydami sąlygas reflektuoti praeitį ir kurti savas istorijas.

Tiriant komunikatyvinės atminties sąsajas su jaunosios kartos identitetu multikultūrinėje pasienio miestelių aplinkoje pastebėta, kad keičiantis vyresnės kartos vertybių bei identifikacijos modeliams, keičiasi ir jaunimo etninės tapatybės samprata.

Analizuojant Vilkyškių miestelio vyresniosios kartos komunikatyvinės atminties pasakojimus pastebėta, kad dauguma jų yra atsikėlę į miestelį po Antrojo pasaulinio karo. Todėl iki šių dienų jų praeities naratyvai tiesiogiai susiję su gimtųjų vietų nostalgikiškais prisiminimais bei Antrojo pasaulinio karo ir pokario siaubo patirtimi. Įdomu stebėti, kaip šio konflikto epizodų perpasakojimai kinta iš kartos į kartą. Pasakodami senelių istoriją, vaikai tarsi atsiriboja nuo realių išgyvenimų ir suteikia pasakojimui romantiškumo. Savęs su pasakojamais įvykiais jie tiesiogiai nesieja. Senelių atminties naratyvai jiems tėra mitinis pasakojamas apie *genties* kilmę, patirtą išgyvenimą bei galimybę herojizuoti savo protėvius.

Po Antrojo pasaulinio karo kardinaliai pasikeitė Vilkyškių miestelio etninė sudėtis. Ištuštėjus miesteliui, dėl įvairių politinių ir socialinių motyvų, jame apsigyveno skirtingų tautybių naujakuriai. Pirmoji grupė atvykėlių buvo sovietinės valdžios, dėl savo šeimos netinkamos politinės ir socialinės padėties, iš įvairių Lietuvos kampelių ištremti Didžiosios Lietuvos gyventojai. Jų traumas, atsineštos iš tų kraštų, kuriuose jie gyveno – gimtosios vietos praradimas ir persikraustymo (vietos svetimumo) sunkumai – ilgą laiką trukdė miestelį laikyti savais namais. Analizuojant

šių gyventojų biografinius pasakojimus pastebima, kad dar ir šiomis dienomis nepilnai artikuluojami kai kurie šeimos gyvenimo tarpniai. Vidurinioji karta, dalinai žinodama savo giminės istoriją, dažniausiai ją nutyli. Todėl jaunesnioji karta, klausydama senelių pasakojimų, sujungia nutrūkusią komunikatyvinės atminties seką, naujai interpretuodami istorinius įvykius. Taip jaunoji karta atlieka Lemée-Gonçalves aptartą socialinį darbą, padedantį išsaugoti giminės identitetą.

Tiriant tris vienos šeimos kartas pastebėta, kad kiekvienas jo narys turi savo individualų pasakojimą apie tai, kaip ši šeima atvyko į Vilkyškius. Kadangi šis atvejis yra politizuotas (dėl turčinės padėties ir užimamų pareigų šeima bėgo nuo sovietinio susidorojimo), iki šių dienų buvo nutylimos kai kurios šios šeimos naratyvo detalės. Vidurinėsios kartos atstovas – tėtis – kalbėjo tik apie miestelio įvykius, tačiau sąmoningai vengė diskusijų apie pokarį. Jo dukra aktyviai domėjosi šeimos ir giminės istorija. Mergina pastebi, kad jos šeimoje pokario metu įgytos psichologinės traumos vis dar neužgijo. Apie tuos laikus mažai pasakojama, nutylimi tam tikri šeimos kraustymosi momentai.

Šeima atsikraustė (54 metais)... niekas to nežino, niekas apie tai nešneka, nerefleksavo viso to reikalo. Pirmiausiai tai – aname krašte sunkiai jiems ten sekėsi, buvo didelė šeima ir jie nelabai turėjo pinigų, o čia gali atvažiuoti ir gyvent kokiam nori name. Ir jie radę tuos skelbimus, išgirdę ar matę, kažkaip taip, nusprendė kraustyti. (2011 08 13)

Savo giminės istoriją anūkė daugiausia sužinojo iš senelių pasakojimų. Tačiau net artimas bendravimas su pirmąja karta nepadėjo atsikratyti karo ir pokario traumų ir padėti vyresniajai kartai pilnai artikuluoti

savo išgyvenimus. Pirmosios kartos pasakojimai rodo pradėtą artikuluoti sudėtingą ir skaudžią pokario patirtį, bet kartu jaučiamas netikrumas ir tam tikra baimė būti nesuprastam.

Kita naujakurių grupė (dažniausiai artimų vietovių gyventojai) kėlėsi žinodami apie šio krašto situaciją, paliktus namus ir turtingus ūkius. Jie tikėjosi geresnių pragyvenimo sąlygų:

45 metais atsikėlėm, dar mūšiai buvo ties Soviecko tiltu. Visi jau važiavo. Keli mūsų važiavo, sako: važiuosim į tą Klai-pėdos (kraštą). Čia gavom siuntimą, mes buvom tokie mažazemiai, tėtis buvo matininkas, buvo kalvis. Ne teip jau blogai gyvenom, bet tėtis dirbo dvare, tai iš to paties dvaro gavom 5 ha žemės, kelmynų tokių, krūmų. Pasakė, kad čia bus geriau, pradėjo viens išvažiuot, kits išvažiuot ir mes sugalvojome. Atvažiuom, o čia griuvėsiai buvo <...> Gal ankstyvesnių buvo, tušti tie namai buvo...

Žemės gavom vėliau. Čia buvo prisėta, jau buvo rugiai, tas kraštas buvo šiltesnis. Gavom 10 ha žemės: prisikūlėm rugių – pradėjom gyvent. (2012 04 11)

Panašiai pasakojama visoje Vilkyškių apylinkėje. Pasakojimai nėra maskuojami – jie gana atviri. Dažniausiai šie naujakuriai jautėsi patogiai ir jų nekankino palikto mielo gimtojo krašto prisiminimai. To meto sovietinė ideologija skatino tokių naratyvų sklaidą, todėl šie pasakojimai nebuvo uždaryti giliai atmintyje. Vis dėlto, paklausus apie vietinius gyventojus, pasakojimuose jaučiamas neartikuluotas kaltės jausmas. Jaunosios kartos pasakojimuose šie naratyvai virsta trumpučiu sakiniu, nusakančiu tik senelių kilmės vietą, detalčiau jų neanalizuojant ir nesukeliant išskirtinių jausmų. Šių jaunų žmonių lokalinei tapatybei daug svarbesnis šiomis dienomis politinių insti-

tucijų formuojamas tautinis identitetas, kai nesigilinama į šeimos naratyvus.

Po priverstinių ilgų ir sunkių klajonių Vokietijoje, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, į savo namus grįžę senieji Vilkyškių gyventojai (šišioniškiai) rado užimtus namus, paskerstus gyvulius ir sudegintus laukus. Reikėjo arba susitaikyti ir nusižeminti iki mažyčio butuko sugriuvusiame pastate arba kuo greičiau bėgti iš okupuoto krašto. Šišioniškių naratyvus, kaip ir atvykėlių su skaudžiomis patirtimis, gaubia psichologinės traumos, iki dabar neleidžiančios atsiverti, iš naujo išgyventi praeities įvykius ir juos komunkuoti. Kraupi kelionė į Vokietiją, keliantis per krauju pasrūvusį Nemuną, pabėgus iš vokiečių vergijos, slapstantis nuo rusų karavių prievartavimo, kenčiant badą ir šaltį, suformavo uždaramą, baimės, nepasitikėjimo ir neišsakytos nuoskaudos jausmą. Dėl šių priežasčių savo krašto istoriją daug paprasčiau papasakoti pasitelkiant raktinį bendruomenės pasakojimą apie moterį (su vaikais ar be jų), po karo sugrįžusią naktį namo ir radusią užimtus namus.

Mama pasakojo, kaip jos pažįstama grįžo į savo namus viena su keturiais vaikais ir namai buvo užimti. Ir užėmę buvo šeima: tėvas mama ir vienas vaikiukas. Ir neįsileidžia – pasiūlė į daržinę nakvoti (2011 08 14).

Panašūs naratyvai yra užrašyti daugelio šišioniškių, kaip ir atvykėlių atsiminimuose. Ši mitologizuota moters istorija pateikiama kaip visos lietuvininkų etninės grupės istorija. Pačiam pasakojimui suteikiama simbolinė prasmė ir jis tampa raktiniu naratyvu.

Skirtinga atvykėlių ir šišioniškių karo ir pokario išgyvenimų patirtis suformavo dvi prieštaringas grupes, kurios buvo priverstos gyventi greta vieni kitų. Susidariusi situacija miestelį pavertė dviejų, viena

kitos atžvilgiu, priešiškų gyventojų grupių lauku. Kaip pastebi J. Jonutytė, „skriauda – pirmiausiai išvarymas, o paskui išmetimas iš namų – atskyrė senuosius gyventojus nuo lietuvių ir vokiečių“ (Jonutytė 2012: 140). Jie jautėsi išduoti ir apgauti, grįžę ir tuo pačiu vis dar išstremti. Negana to, visą sovietinį laikotarpį jie buvo niekinami ir žeminami, laikant (o vaikams atvirai prasivardžiuojant) juos vokiečiais ar prūsais. Ši gyventojų grupė buvo negatyviai siejama su sovietinės sistemos suformuotu Antrojo pasaulinio karo antipodu *vokiečiu* (naciū), kaip pastebi Jonutytė, nereflektuojant suvokiamu, kaip blogio įsikūnijimu. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, susikaupusios nuoskaudos virto pasakojimais, dainomis ar anekdotais ir tik tada prasiveržė taip ilgai širdyje laikytas pyktis.

Čia buvo didžiausias įžeidimas. <...> Aš atsimenu, kad mamą prūse vadino, ir aš žinau, kad tai buvo didžiausias įžeidimas, nors aš kaip vaikas nesuprasdavau. Ir aš apskritai nežinojau, kas tokia Prūsija, juk mes mokykloje buvom mokinami, kad mes neturime jokios istorijos. Tie lietuviai, jie įsivaizdavo, kad jie čia yra pilnateisiai, o tie kaip ir turėtų trauktis: trauktis į Vokietiją. Tenai tavo yra vieta, ko tu čia dar būni, ko tu čia ką darai ir dar keli balsą (2011 08 14).

Nepilnai suprastas ir reflektuotas pyktis iki nūdienos išlaiko atstumą tarp senųjų ir atvykusių (jau senai tapusių vietiniais) Vilkyškių gyventojų. Tiek vieni, tiek ir kiti iki dabar nepatikliai žvelgia į priešingos stovyklos veiklą. Tapatybės klausimas tampa ypač aktualus gyvenant tarp kitokių nei tu pats. Kaip teigia G. Šmitienė, „tokios tapatybės aktualizacija dažnai susijusi su noru ar būtinybe gintis. Savivoka šiais atvejais bręsta kaip gynybinė tapatybė“ (2006: 13). Dėl šios priežasties lietuvininkų, kaip senųjų vietos gyventojų, tapatybė buvo taip aršiai ginama.

Sovietizacijos metu *lietuvininko* leksema Vilkyškių miestelyje buvo sistemingai ignoruojama ir naikinama, paverčiant vietinius gyventojus „tautos priešais“. Nunykus *lietuvininko* sąvokai, tapatybės klausimai jaunajai kartai tapo komplikuoti. Šišioniškių vaikai ir vaikaičiai, kalbėdami apie senuosius apylinkių gyventojus, savę jiems nebepriskiria. Nors vyresnioji karta dar prisimena prūsiškąją savo kilmę ir visais įmanomais būdais stengiasi ją atgaivinti, miestelio bendruomenė šios iniciatyvos nebe palaiko, o senųjų gyventojų palikuonys, puoselėdami ir mylėdami gimtąjį kraštą, save jau laiko lietuviais. Vis dėlto konfesinė evangelikų liuteronų tapatybė vis dar išlaikoma ir yra svarbi asmeninės tapatybės dalis.

Religiją vertindamas kaip svarbiausią kultūros universumo dalį, turinčią išskirtinę svarbą civilizacijos istorijai, Antanas Andrijauskas atskleidžia ypatingą ryšį, siejantį kultūrą ir religiją. Tyrinėdami kultūros apraiškas, jos vystymąsi, smukimą ir naujos kultūros gimimą, privalome įvertinti tai, kiek šiems procesams turėjo įtakos religinis tos kultūros aspektas. Kaip ir analizuodami religiją, turime atsižvelgti į ją realizuojančią kultūrą (Andrijauskas 2000: 57).

Etninių mažumų atstovai Vilkyškiuose, ypač prūsiškosios kultūros nariai, savo tapatybę su šaknine senolių kultūra palaiko per religinę tapatybę. Visas jų sakralinis gyvenimas sukasi aplink evangelikų liuteronų konfesijos implikuojamas vertybes, šventes, kasdienius ritualus bei bendruomeniškumo elgesio modelius. Pamišta kalba, prarasta gimtoji vieta, sudėtingas gyvenimas asimiluoja etninių mažumų gyventojus. Tačiau religija, kaip giluminė žmogiškosios esmės išraiška, išlieka labai ilgai ir sudaro žmogaus tapatybės pagrindą. Iš kartos į kartą perduodamas religinis pagrindas lei-

džia išlikti *savosios* etninės grupės nariu pakankamai ilgai. Jaunoji etninių grupių karta Vilkyškių miestelyje dažniau tapatina save su lietuviškumu, tačiau, pasirinkdami konfesiją, seka tėvų pėdomis ir laiko save evangelikais liuteronais.

Taip religinė tapatybė tampa naujai vietos kultūrą vienijančiu veiksmu Vilkyškiuose ir į juos panašiuose miesteliuose. Émile'is Durkheimas, kultūros ir religijos santykių tyrinėtojas, teigia, kad religija, kaip savita ženklų sistema, žmogiškosios kultūros istorijoje išskyla kaip simbolinė giluminio socialinio turinio išraiška ir vertinama kaip visuomenės produktas. Ji sutvirtina visuomenės integralumą ir formuoja socialinių idealų visumą. A. Andrijauskas, pratęsdamas E. Durkheimio mintį, rašo, kad religijos, įgavusios simbolinę funkciją, tapdavusios nepaprastai svarbiu ideologiniu konkrečios bendruomenės kultūros pagrindu (2000: 57, 60).

Thomas Stearnsas Eliotas straipsnyje „Pastabos apie kultūros apibrėžimą“ mėgindamas išryškinti esminį kultūros ir religijos ryšį mano, kad nei viena kultūra neatsirado ir neišsiplėtojo be religijos. Jas jungiantis ryšys yra toks glaudus, kad sunku pasakyti, kuri kurios dalis besanti. Tačiau T. S. Eliotas perspėja, kad turime išvengti dviejų alternatyvių klaidų: „religijos ir kultūros interpretavimo kaip dviejų atskirų dalykų, tarp kurių yra ryšys, ir – religijos ir kultūros tapatinimo“ (1993: 274). Jo nuomone, žmonių kultūra yra tarsi jų religijos įsikūnijimas. „Ir „religija“, ir „kultūra“ be to, ką reiškia skirtingam individui ir grupei, turi reikšti kažką, ko reikia siekti, o ne tik kažką, ką jie turi. Taigi čia yra aspektas, per kurį religiją galima matyti kaip žmonių gyvenimo būdo visumą, gyvenimą nuo gimimo iki mirties, nuo ryto iki vakaro ir net miegant. Tas gyvenimo būdas ir yra

kultūra“. Eliotas pastebi, kad kiekviena religija, kol yra, savo lygyje duoda gyvenimui aiškia prasmę, nubrėžia kultūros kontūrus ir apsaugo daugelį žmonių nuo nuobodulio ir nevilties (Eliot 1993: 272). Remiantis Vilkyškių medžiaga, taip pat galima sakyti, kad religinės konfesijos pripažinimas teikia naują impulsą rasti kultūrinei tapatybei, nepaisant realių ar įsivaizduotų etninių ar net socialinių skirtumų.

Kultūrinės atminties palaikymas per institucionalizuotą komunikaciją

Tapatybės steigtis – tai ir ideologijos sklaidos procesas. Manipuliacija tapatybe, sąmoningas ir nesąmoningas kitų žmonių tapatybės formavimas yra neišvengiami kultūros plėtojimosi procesai. Nurodydamas, kas esi, nurodai ir tai, kaip turi būti, kaip turi elgtis, o pradėdamas atitinkamai elgtis, lyg ir įgyji siūlomą tapatybę. Mokyklos įtaka (kaip viena iš pagrindinių istorinės atminties perdavimo institucijų), formuojant jaunosios kartos patriotiškumą, bendruomeniškumą bei pilietiškumą, aiškiai pastebima ir Vilkyškių miestelyje.

Dar visai neseniai, sovietiniu laiku, tyčia užmiršta Mažosios Lietuvos istorija vis dar buvo ignoruojama. Politinė situacija užgniauzė ne tik viešas Mažosios Lietuvos istorijos interpretacijas, bet užblokavo ir biografinius pasakojimus. Keletą dešimtmečių skaudi patirtis buvo paslėpta giliai atmintyje. Kraštas, tarsi netekęs savo istorijos, gyveno šia diena. Tačiau turtinga miestelio praeitis nuolat apie save primindavo. Gausūs praeities artefaktai (vokiečių kapinės, paminklas pabėgėliams iš Zalcburgo ir Pfalco pagerbti ir kiti) jaunajai kartai keldavo klausimų, į kuriuos atsakymo nebūdavo: tėvai, siekdami apsaugoti vaikus, nieko nepasakodavo, o mokykla kaip insti-

tucija piktybiškai ignoravo Prūsijos istoriją, į praeities liekanas žvelgdama perdėm pragmatiškai.

Mokyklos laikais nežinojom, ką reiškia „vokiškas kraštas“, „Mažoji Lietuva“ ir pan. Mokykloje nei literatūros, nei istorijos mokytojai apie šio krašto praeitį visai nekalbėję¹. Ideologinių vertinimų būdave tarsi sąmoningai vengiama: nebuvo ir kalbų apie 700 metų vokiečių priespaudą, ar kad lietuviškas žemes reikėtų atsiimti... Vyravęs savotiškas, perdėm praktinis požiūris į praeities liekanas: pavyzdžiui, mokyklos laikais jie eidavę tvarkyti kapų, grėbstyti lapų apie paminklus, tačiau būdave tarsi nesvarbu, ar tai vokiečių, ar katalikų kapinaitės. Bet koks apleistas kampas, tai jį reik sutvarkyt – būdinga to meto nuostata (2011 08 13).

Taip mums pasakojo jauna moteris, kuri mokytis pirmoje klasėje pradėjo 1990 metais. Vis dėlto, atkūrus nepriklausomybę, Vilkyškių vietos valdžios nuostatos krašto istorijos atžvilgiu ėmė labai greitai keistis. Nuo visiško (sovietinio) unikalios praeities neigimo palaiptams pereita prie aktyvaus vietos istorijos gaivinimo. Kaip pastebi A. Marcinkevičius, Lietuvoje „daug pastangų įdėta valstybiniu lygmeniu įtvirtinant sovietinio režimo draustus simbolius ir atributus. Šios pastangos sutapo su sovietinių simbolių ir atributų bei rusų kalbos eliminavimu iš šalies viešojo gyvenimo, taip pat atsikartojančiomis politinėmis ir ekonominėmis įtampomis santykiuose su buvusią metropoliją“ (Marcinkevičius 2011: 8). Atsidarius Europos sienoms, į Mažąją Lietuvą plūstelėjo vietinių (Vilkyškiuose gyvenusių) vokiečių banga, atnešusi aiškų senosios Prūsijos (vokiškosios) naratyvą į

¹ Lygiai tą patį tvirtino ir kiti įvairių kartų pokariu ir vėliau, net Lietuvos nepriklausomybės laikais gimę ir mokęsi Vilkyškių gyventojai (2013 01 25; 2013 02 27).

naujai susiformavusio Vilkyškių miestelio erdvę. Tačiau dabartinai jauni žmonės į atvykėlius žvelgė su tam tikru nepasitikėjimu ir net su panieka. Jaunoji karta su senąja krašto istorija jų nesiejo.

Lengviausia pradėti gaivinti krašto istoriją prisimenant jos garsius žmones. Vilkyškiuose buvo siekiama surasti tai, kuo miestelis galėtų didžiulis ir taip pripratinti gyventojus prie pasikeitusios miestelio istorijos. Tačiau ilgą laiką „kitokiamė“ pasaulyje gyvenusiems vyresniems žmonėms nebuvo lengva keistis.

Pavyzdžiui – pavadino Lumpėnų mokyklą Enzio Jagomasto vardu. Tai iš gandų girdėjau, kad kaimui buvo labai sudėtinga suvokti, kas tas Enzys Jagomastas ir kokio bieso yra čia jo tas vardas. Nu spaustuvininkas, spaustuvininkas, gerai tarkim. Dabar, pernai, turbūt, atsirado gatvės Vilkyškiuose. Pagrindinė gatvė yra Johaneso Bobrovskio vardo. Nežinau, kiek žmonių kaime žino. Niekas neprisimena. Yra sudėtinga. Yra svetima pavardė, kuri nieko nesako. Atvažiavo kažkas iš Kauno ir davė gatvei vardą. Nu gerai. Bet žmonės sako – toj pagrindinėj. Tikiu, kad pradėjo klausinėti. Yra ir išsilavinusių žmonių, kurie jauni, viskuo domisi. (2011 08 13)

Kitaip nei vyresnioji vilkyškėčių karta, mokiniai lengvai priima „iš naujo“ prikeltas miestelio įžymybes. Garbinama ir mitologizuojama asmenybe tampa Johanesas Bobrovskis. Vyresnių klasių moksleiviai gerai žino šį garsų vokiečių rašytoją, žino J. Bobrovskio sąsajas su Vilkyškių miesteliu. Mokykloje vykdoma veikla skatino pažinti apylinkes garsinančius žmones. 2011–2012 metais rašytojui skirta itin daug dėmesio: mokyklos renginiuose pristatytas J. Bobrovskio gyvenimas, inscenizuota kūryba, analizuota jos reikšmė Mažosios Lietuvos kontekste.

Įžymus šio krašto žmogus buvo Johanesas Bobrovskis. Jis buvo rašytojas. Kitąmet mūsų mokykla taip pat bus pervadinta šio rašytojo vardu. (2013 02 24). Miestelio pagrindinė gatvė pavadinta vokiečių rašytojo Johano Bobrovskio vardu. Jis Vilkyškiuose atostogavo pas senelius, taip pat buvo pakrikštytas Vilkyškių evangelikų-liuteronų bažnyčioje. (2013 02 24). Bobrovskio seneliai gyveno Mociškiuose. Taip pat, kaip ir Bobrovskio mylimoji. (2013 02 24). Mūsų kraštą garsina garsus rašytojas Johanesas Bobrovskis, apie tai sužinojau iš mokyklos. (2013 02 24). Pernai teko suvaidinti vieną iš jo kūrinių ir aplankyti jo namus, bažnyčią, kur jis tuokėsi. (2013 02 24).

Siekdama atgaivinti miestelio istoriją ir skatinti patriotiškumą, mokykla, sekdamą bendra miestelio atminties politikos tendencija, pagrindiniu akcentu pasirinko knygnešystės temą. Mokykloje kiekvienais metais organizuojami renginiai knygnešių dienos paminėti. Pasakojimų apie Vilkyškių miestelio, kaip vieno svarbiausių knygų gabenimo kelių centro, siužetai naudojami siekiant sužadinti pagarbos ir pasididžiavimo savojo krašto žmonėmis jausmus jaunajai kartai. Norint akcentuoti knygnešių veiklos svarbą, detalizuojamos ir, tam tikra prasme, idealizuojamos Martyno Jankaus, Jurgio Bielinio asmenybės.

Vilkyškiai turi savo herbą – auksinis vežimas su knygomis, bylojantis apie Mažojoje Lietuvoje veiklą vykdžiusius knygnešius. Žvaigždės vaizduojamos, tai lyg ir ženklas apie visus kelius, vedančius į Vilkyškius. (2013 02 24)

Moksleivių naratyvuose randame pasakojimų apie knygnešius, tačiau dažniausiai jie nesuasmeninami, bet priimami kaip viena iš daugelio įdomių ir gerbtinų krašto istorijos dalių.

Visuose jaunimo naratyvuose jaučiamas siekis suprasti ir įtvirtinti, kad jie gyvena Mažosios Lietuvos teritorijoje, kurios egzistavimą dar visai nesenai ignoravo politinės institucijos. Vilkyškių sovietinėje idilėje nebuvo vietos sudėtingai istorinei krašto praeičiai. Praradęs dalį savo tapatybės, miestelis visomis priemonėmis stengiasi atkurti ar iš naujo susikurti savo praeitį ir taip užpildyti istorinės atminties netektis. Daugumos moksleivių tekstuose pačioje pradžioje pabrėžiama krašto priklausomybė Mažajai Lietuvai. *Ne paslaptis, jog tai Mažoji Lietuva, vokiečių kraštas. Čia gausu vokiškų pastatų, kurie byloja apie čia gyvenusius vokiečius ir jų kultūrą.* (2013 02 24). Ir po to, atsitiktinai dėliojant įgytas žinias, bandoma suprasti, koks tai buvo kraštas. Mokinių savimonėje Mažosios Lietuvos istorija dėliojama tarsi mozaika: po vieną mažytį stikliuką.

Jame buvo garsių lietuvių ir kitų žmonių: M. Jankus, J. Bobrovskis. Viduramžiais šiame krašte gyveno prūsai. Šiame krašte, taip pat gyveno vokiečiai, nes tuo metu Klaipėdos kraštas priklausė Vokietijai. (2013 02 24).

Kaip ir sovietmečiu, mokykla organizuoja miestelio kapų tvarkymo akcijas. Tik šiuo metu tvarkoma vieta nėra bevardė. Vokiečių kapai – tai krašto istorijos dalis, o žvakės uždegimo ceremonija tampa simboliu pagarbos šiam kraštui ženklui.

Jaunoji karta Vilkyškių apylinkę laiko savo gimtine, kurią jie myli ir gerbia. Čia pasireiškia jų pasyvi tapatybė, atskirta nuo giminės pasakojimų ir kurianti savus atminties naratyvus. Jusliškai patiriama aplinka: aukštas dangus, piliakalniai ar vietos susijusios su vaikystės prisiminimais – modeliuoja jauno žmogaus atmintį, taip formuodamas ir naująją jo kūnišką tapatybę. „Jutiminis patirties akivaizdumas steigia ir

kuria tapatybę. Kuo intensyvesnė patirtis, tuo ryškesnis asmens tapatumo, savumo pojūtis“ (Šmitienė 2006: 14). Jutimiškai, per senelių pasakojimus jaunoji karta suvokia ir savo tautinę tapatybę. Vyresniosios kartos atminties naratyvai pririšo jaunąją kartą prie jų senelių žemės, prie šeimos kamieno ir suteikė jaunosios kartos tapatybei krašto specifiškumą, o institucionalizuota komunikacija atgaivino istorinės atminties raktinius naratyvus.

Išvados

Išanalizavus jaunosios Vilkyškių krašto kartos naratyvus matyti, kad juose ryškiai atsispindi lokali bendruomenės tapatybės formavimosi specifika. Pasienio miestelių etninės bendruomenės dėl susiklosčiusios istorinės situacijos pasižymi multikultūriškumu; per komunikatyvinės atminties artikuliaciją religinės, etninės ir kalbinės tapatybės naratyvinis pagrindas yra ne tik perduodamas jaunajai kartai, bet ir nuolat kinta. Jaunimas augdamas ne tik išmoksta savo tautinės arba religinės grupės tradicijų ir moralinių vertybių principus, bet ir nuolatos permąsto atminties naratyvais perduodamą artimo meilės svarbą, savęs kaip asmenybės vertę. Jaunuolis ar jaunuolė, kaip šiuolaikinis jaunas žmogus, atsižvelgia ir į nūdienos kultūrinę realiją. Vilkyškių apylinkių jaunoji karta kuria savus atminties naratyvus ir formuoja naują jauno žmogaus tapatybę. Kaip praeities vaizdinį išlaikydami tėvų ir senelių istorinę patirtį ir taip pačiu įgaudami lokalią asmenišką kūnišką tapatybę, jaunuoliai susiduria su tapatybės dualumu. Šioje situacijoje jaunoji Vilkyškių karta linkusi prioritetus suteikti lokaliai savitai Mažosios Lietuvos kultūrinei tapatybei ir save įvardyti kaip būtent šio krašto gyventojus – tai suteikia išskirtinumo

ir patrauklumo jausmą. O iš kitų vietovių atsikėlusiu tėvų ir protėvių istorinius naratyvus jie perima dažniausiai kaip pamatines moralines vertybes formuojantį veiksnį.

Kalbant apie kitų etninių grupių tapatybės išsaugojimą (rusų, lenkų, etc.) jaunosios kartos vilkyškiečių savivokoje, pastebima akivaizdi asimiliacija, kuri galbūt šiek tiek

susilpnėja religinės konfesinės tapatybės atveju. Kaip ir visame šiuolaikiniame globaliame pasaulyje, taip ir Vilkyškiuose, jaunoji kitataučių karta linkusi prarasti savo etninę tapatybę ir tapti pasaulio piliečiais. Tada su prigimtinė kultūra juos sies tik tėvų ir senelių prisiminimas.

Literatūra

ANDRIJAUSKAS, A., 2000. Kultūros universumas: morfologinės analizės prolegomenai. *Kultūrologija* VI, 12–166.

BŪGIENĖ, L., 2012. Istorijos patirtis ir refleksija Valkininkų krašto žmonių pasakojimuose. *Tautosakos darbai* XLIV, 121–137.

ELIOT, T. S., 1993. Pastabos apie kultūros apibrėžimą. In: *Kultūros prigimtis*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 257–354.

JONUTYTĖ, J., 2012. Politinių konfliktų atmintis ir jų įtaka autobiografiniams pasakojimams. *Tautosakos darbai* XLIV, 137–154.

KRIAUCIŪNAS, R., 2006. Globalizacija, tautiškumas ir tapatybė. Prieiga per internetą: <http://ateitis.org/ateitis/bieliauskas.html>. [Žiūr. 2013-06-20].

LEMÉE-GONÇALVES, C., 2003. Atminties perdavimai „peršokant“ per kartą ir jos įtvirtinimų procesai. *Lietuvos etnologija* 3(12), 61–75.

MARCINKEVIČIUS, A., 2011. Etninių mažumų tapatumas Baltijos šalyse: tarp istorinės atminties ir šiuolaikinių iššūkių. *Etniškumo studijos* 1–2, 7–13.

NIKŽENTAITIS, A., 2009. Laikinosios ir Lietuvos Respublikos sostinių kultūrinės atmintys: lyginamosios analizės bandymas. *Acta humanitativa universitatis Saulensis* 9, 235–246.

PAGĖGIŲ SENIŪNIJA. Prieiga per internetą: <http://www.pagegiai.lt/>. [Žiūr. 2013-05-16].

ŠMITIENĖ, G., 2006. Tapatybės išgyvenimas: Julijono Lingės-Dobilo „Blūdo“ analizė. *Literatūra* 48(6), 13–28.

STALIŪNAS, D., 2008. *Savas ar svetimas paveldas? 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*. Vilnius: Mintis.

ŠUTINIENĖ, I., 2008. Socialinė atmintis ir lietuvių tautinė tapatybė. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 111–135.

Dovilė Kulakauskienė

Universytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: antropologia wizualna, antropologia społeczno-kulturowa, współczesny folklor, kulturoznawstwo

PRZEJMOWANIE PAMIĘCI A KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI: NARRACJE POKOLENIOWE W MIASTECZKU WILKISZKI

Streszczenie

Artykuł przedstawia wycinek badań dotyczących transmisji pamięci komunikacyjnej, w których analizowane są narracje mieszkańców wielokulturowych i wielowyznaniowych przygranicznych miasteczek, kształtujące tożsamość młodego pokolenia. Jako obszar badawczy wybrano miasteczko Wilkiszek (lit. Vilkyškiai) ze względu na różny rozwój historyczny jego wspólnot etnicznych i wyznaniowych. Z analizy narracji młodego pokolenia mieszkańców Wilkiszek wynika, że odzwierciedlają one lokalną specyfikę kształtowania tożsamości wspólnoty. Młodzież przejmując zasady moralne i tradycje swojej grupy narodowościowej lub religijnej, ale też stale ocenia na nowo przekazywane przez narracje pamięci znaczenie miłości bliźniego i postrzeganie siebie jako osoby. Młody chłopak czy dziewczyna, jako współczesny młody człowiek, bezwarunkowo uwzględni istniejące realia kulturowe. Młode pokolenie mieszkańców Wilkiszek tworzy własne narracje pamięci i kształtuje nową tożsamość młodej osoby. Przechowując doświadczenie historyczne rodziców i dziadków jako obraz przeszłości, a zarazem budując lokalną tożsamość osobniczo-cielesną, młodzi ludzie stają wobec dwoistości tożsamości. W takiej sytuacji młode pokolenie z Wilkiszek skłonne jest przyznać priorytet lokalnie specyficznej tożsamości kulturowej Litwy Mniejszej i określać siebie właśnie jako mieszkańców tego regionu, co dodaje poczucia wyjątkowości i własnej atrakcyjności. Natomiast narracje historyczne rodziców i dziadków pochodzących z innych terenów najczęściej przejmują oni jako czynnik kształtujący ich fundamentalne wartości moralne.

SŁOWA KLUCZOWE: badania nad pamięcią, tożsamość, narracje pokoleniowe.

Dovilė Kulakauskienė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: visual and sociocultural anthropology, contemporary folklore, culture studies.

MEMORY PASSING AND IDENTITY FORMATION: GENERATIONAL NARRATIVES IN VILKYŠKIAI

Summary

Nations, confessions, and ideologies are continually mixing in frontier towns, creating a specific environment in which, on the one hand, an atmosphere of continual attrition and, on the other, tolerance and adaptation, has formed. The author has chosen to investigate the small town of Vilkyškiai, with its varied historical developments among different ethnic and confessional communities. The narratives of the young generation living in Vilkyškiai reflect the peculiarities of the local community's identity formation. The youth not only learn the traditions of their own national or religious group and the main principles of moral values, but also constantly rethink the importance of their loved ones as well as their own value as people, ideas that are passed with memory narratives. Contemporary young people necessarily take into consideration contemporary cultural realia. The young generation of Vilkyškiai creates its own memory narratives and shapes new young people's identities. While preserving their parents' and grandparents' historical experiences as images of the past, and at the same time taking on the local individual corporal identity, young people face a duality of identity. In this situation, the young generation of Vilkyškiai tends to give priority to the locally distinctive cultural identity of Lithuania Minor, calling themselves the inhabitants of this particular land. This permits them to feel distinct and interesting. Meanwhile, their parents' and ancestors' historical narratives are most often endorsed as the factor shaping their fundamental moral values.

KEY WORDS: memory research, identity, generational narratives.

Gauta 2013 12 30

Primta publikuoti 2014 01 24